

Тераріум. Авантюра

КУПИТИ

«Авантюра» є оновленою (й остаточною) редакцією популярного роману про півтора року мандрів без грошей та плану, а подекуди й без необхідних документів. Автор їде «дизелями до Нью-Йорка», після чого, заробляючи фізичною працею, автостопом проїжджає Мексикою, Кубою, Белізом і далі на південь Центральною Америкою. У поєднанні з повістю «Тераріум», «Авантюра» як історія про відчайдушну свободу сприймається по-новому. Ці тексти - теза й антитеза, які становлять сукупність.

Артем Чапай, 2022

Артем Чапай – автор настільки різних книжок, як «The Ukraine» і «Тато в декреті», фантастична «Червона зона» й реалістичні «Понаїхали», пригодницька «Авантюра» про швендяння Латинською Америкою та філософські «Дивні люди» про українського неандертальця, який розмовляє суржиком.

Товаришу полковник, дозвольте доповісти.

Ця повість є художнім твором. Прошу повідомити штатних літературознавців, що автор у «Тераріумі» захистив, у тому числі від випадкового вибокування, державну таємницю України – навіть краще, ніж Джозеф Конрад у «Серці п'їтьми» захистив комерційну таємницю однієї європейської країни в одній африканській колонії. Літературознавці у званні від лейтенанта повинні це порівняння зрозуміти. У званні від капітана – навіть без гуглу.

**PARENTAL
ADVISORY**
EXPLICIT CONTENT

АРТЕМ ЧАПАЙ

ТЕРАРІУМ

АВАНТЮРА

АРТЕМ ЧАПАЙ ТЕРАРІУМ / АВАНТЮРА

16+

Артем Чапай

Тераріум
/
Авантюра

УДК 82-3
Ч 19

Чапай Артем

Тераріум. Авантюра / Артем Чапай. – Чернівці : Книги – XXI, 2022. – 440 с.

ISBN 978-617-614-374-1

«Тераріум» починається як реалістичне, документальне свідчення про закритий світ: учорашній школяр опиняється раптом в академії спецслужби. Втім, із просуванням розповіді сильніше підозра, що текст — про інше: деконструкцію міфів, дух епохи змін, втечу від реальності, психологію самотності та саморуйнування. Твір друкується вперше.

«Авантюра» є оновленою (й остаточною) редакцією популярного роману про півтора року мандрів без грошей та плану, а подекуди й без необхідних документів. Автор їде «дизелями до Нью-Йорка», після чого, заробляючи фізичною працею, автостопом проїжджає Мексикою, Кубою, Белізом і далі на південь Центральною Америкою.

У поєднанні з повістю «Тераріум», «Авантюра» як історія про відчайдушну свободу сприймається по-новому. Ці тексти — теза й антитеза, які становлять сукупність.

Обидва твори не рекомендовано особам до 16 років.

Усі права застережено. Відтворювати будь-яку частину цього видання в будь-якій формі та в будь-який спосіб, зокрема електронно, без письмової згоди правовласників заборонено.

ISBN 978-617-614-374-1

- © Книги – XXI, 2022
- © Артем Чапай, 2022, *текст*
- © Анна Стьопіна, 2022, *обкладинка*
- © Тарас Мицканюк, 2022, *фото на обкладинці*

ТЕРАРІУМ,

або ж

О юності пора прекрасна!

Рапорт

Товаришу полковник, дозвольте доповісти.

Ця повість є художнім твором. Прошу повідомити штатних літературознавців, що автор у «Тераріумі» захистив, у тому числі від випадкового вибовкування, державну таємницю України – навіть краще, ніж Джозеф Конрад у «Серці півми» захистив комерційну таємницю однієї європейської країни в одній африканській колонії.

Літературознавці у званні від лейтенанта повинні це порівняння зрозуміти. У званні від капітана – навіть без гугла.

Товаришу полковник, дозвольте також уточнити. Будь-яку можливу таємницю в «Тераріумі» захищено принаймні в кілька способів:

1. Термін давності. А саме. Автор переконаний, що зараз усе зовсім по-інакшому. Наприклад, працівники їдальні більше не виносять через КПП торби в чорно-білу клітинку.

2. Елементи вигадки. А саме. Очевидно, що не може в реальності посол іноземної держави, та ще й потенційного противника, вручати дипломи молодим оперативникам спецслужби.

Dear ponetnial enemy.
This is a work of fiction. Names, characters, places, and incidents
either are products of the author's imagination
or are used fictitiously.
Any resemblance to actual events or locales or persons, living or dead,
is entirely coincidental.¹

¹ Крім першої фрази «Любий потенційний противнику», це стандартний юридичний дисклеймер про вигаданість усього твору й випадковість будь-яких збігів.

У головних ролях:

Брітні, співачка й об'єкт бажання.

Дон Хуан, учитель і шаман.

Заратустра, пророк.

Фукуяма, лжепророк.

Тарас Шевченко, класик української літератури.

Лесь Подерв'янський, теж класик української літератури,
й давно пора це визнати.

Віктор Суворов (Резун), автор книги «Акваріум»,
зрадник радянської Батьківщини.

Стівен-Карлос П., посол потенційного противника.

Верховний Головнокомандувач Леонід Данилович Кучма.

ЗМІСТ

<i>Розділ перший. Усвідомлене рішення</i>	<i>13</i>
<i>Розділ другий. Курс молодого бійця</i>	<i>28</i>
<i>Розділ третій. Найважливіші аспекти навчання.</i>	<i>39</i>
<i>Розділ четвертий. Видатні мислителі сучасності.</i>	<i>62</i>
<i>Розділ п'ятий. Принцип невідворотності покарання . . .</i>	<i>78</i>
<i>Розділ шостий. Накази не обговорюють, а виконують . .</i>	<i>98</i>
<i>Розділ сьомий. Кінець історії</i>	<i>112</i>
<i>Розділ восьмий. Рапорт про звільнення</i>	<i>121</i>

розділ перший

УСВІДОМЛЕНЕ РІШЕННЯ

Одного зимового вечора, коли місто за графіком сиділо без електрики, а сім'я, відповідно, біля бляклої лампочки, що світила від автомобільного акумулятора, батько сказав:

– Ти ж усвідомлюєш? Налаштовуйся на військовий інститут. Інакше ми не потягнемо.

О, батьки Артура – не безробітні. Зовсім ні. Просто вони інженери. Інженери пострадянської Галичини середини суворих дев'яностих. Батько – навіть відомий у місті висококласний спеціаліст. Артур одного разу, коли йому було років одинадцять, бачив, як батька через маму пробували хедхантити. Біля базару. Орендатор гральних автоматів:

– То що, кума? Віддаєш ми свого чулувіка на роботу?

– Ми тобі вже казали, – мама гордо піднімає підборіддя й рішуче називає захмарну суму: – Сто доларів на місяць.

– Йой! Тажи я не єврей, звідко в мене стіко?

Голодною сім'я Артура не була ніколи. Просто грошей ніколи не було.

Ну нема в батьків підприємницької жилки – ото лише працювати й уміють. Змолоду кухонні дисиденти, вони й за Союзу не знали, кому занести до райкому чи куди там узагалі заносять, не вміли діставати по блату, відстоювали

в усіх чергах і не встигали достояти до розвалу. Так і тепер до ринку не пристосувалися.

Якось так вийшло, що найкраще пристосувалися до нової дійсності ті, хто й за старої був незле пристосованим. Червоні директори ставали президентами країни, голови колгоспів-мільйонерів очолювали обласні адміністрації. Ну, а їхні діти, золота радянська молодь і комсомольська номенклатура, перетворювались на успішних бізнесменів. На очах відбувалось як по писаному первісне накопичення. До партійців приєдналися ті з бандитів, які вижили після десятиліття перестрілок і вибухів на стадіонах. І всі ці атланти розправляли плечі, стаючи шанованими членами суспільства, членами парламенту, меценатами та філантропами, – поки мама Артура, як і сотні галичанок її покоління, поміж піклуванням про дітей, робочими змінами та вимкненням електрики закінчувала курси покоївок і вже мала підписати контракт на роботу в західноєвропейському готелі, проте через нещасний випадок на кілька тижнів опинилася прикута до ліжка, потім пів року кульгала, й завдяки цій щасливій (саме так) випадковості молодші братики-сестрички Артура залишились із фізично присутньою матір'ю, але доля найстаршої дитини, що закінчувала школу саме в розпал кризи, вирішилась.

Половина однокласників Артура пішли вчитися на лікарів. Меткі батьки казали: яка різниця, що ти любиш? Лікар завжди прогодується! Байдуже, яка офіційна зарплатня. Навіть якщо гроші зникнуть з обігу, лікарі не пропадуть. Артур останні роки школи їздив на обласні, а часом і всеукраїнські або ж, як їх досі називали, «республіканські» (рівень перед «всесоюзними») олімпіади з хімії та біології. Проте всі мовчки розуміли: йому стати лікарем не світить. Немає початкового внеску на вступ до безкоштовного університету – а без цього на Галичині ніяк. Мама казала, що й за Союзу було те саме, тому-то вона й сама мусила їхати вступати

аж у Москву. Вдома не пройшла без стартового капіталу. Чи як там він називався за розвиненого соціалізму.

А навіть якщо позичити на хабар для вступної комісії – це ж потім на кожну сесію потрібно буде. Навіть поросятко Хрюша й зайченя Степашка в телевізорі пояснюють малечі: щоб почати заробляти, треба спершу вкласти гроші. А родина Артура живе більше натуральним господарством. Три ділянки по шість соток, палички-копачки, мотики-сапки, зігнуті бронзові спини. Як на малюнку в батьковій книжці «Спочатку був Шумер».

Біда в тому, що саме тепер закінчуються ті кілька років, коли все працювало на бартері, – й тепер потрібні справжні гроші. Але платити грішми за роботу ще не почали. У телевізорі б'ють касками об землю шахтарі біля парламенту, а у батьків Артура в шафі стоїть десяток кришталевих сервізів. Називаються «Бережани». Дуже гарні.

Правда, за непевними чутками, далеко на дикому Сході, у Києві, на відміну від Галичини, можна вступити до університету і «своїм знанням». Але ж як потім утримувати дитя в чужім краї? Тим паче, це ж тільки старшечкий. На підході – нові абітурієнти й абітурієнтки.

Дітей у хаті – майже як у скетчі Монті Пайтон про католиків. Батьки Артура – не католики, навіть не греко. Можливо, мама просто прагнула оточити себе безумовною любов'ю, якої їй, можливо, бракувало у дитинстві. Ненавиджу доморощених психоаналітиків, втручається оповідач. Артур із друзями у школі, всі по черзі, прочитали друковане на зернистому туалетному папері «Толкование сновидений» Фрейда російською, нічого не зрозуміли, але відтоді роздають діагнози направо й наліво. Батьки Артура називали дітей за літерами алфавіту: Артур, Богдана, Василина і так далі. Як тобі таке, дідусю Фройд?

– Одним словом, усвідомлюй, – каже Артурові батько при бляклій лампочці. – Тільки військовий інститут.

- А... Якщо таки вийде за кордон?
– Хіба що повна стипендія. Артуре... – батько зітхає. – Не фантазуй, а налаштуйтеся.

О-о-о, як я налаштувався! Б-б-боже, як він налаштувався.

У сусідньому обласному центрі, якщо пройти відбірковий іспит, можна безкоштовно здати TOEFL, а також SAT для вступу до американських коледжів. Артур упевнений, що всі американці «ну тупы-ы-ые» і що йому, такому розумному українцеві, чухнути їх як два пальці обісцяти. Адже Артур дивився в телевізорі Задорнова. Це був такий російський комік, він цілу кар'єру збудував на жартах про те, наскільки «ми» розумніші за «них». Людям, звісно, подобається почуватись у чомусь ліпшими за інших. На Галичині теж, ніде правди діти.

Втім, TOEFL і тести з математики, хімії та біології здались Артурові справді легкими. SAT з англійської пішов тугіше, адже розрахований на носіїв мови. У чому різниця між cut short, cut down та cut up?

Артур з іще одним амбітним однокласником верталися додому з пересадками, щоб дешевше. Точніше, безкоштовно. Зайцями. Електричка, школярі, у контролера не підніметься рука. До свого міста виїжджали тим знаменитим на Галичині червоним дизелем, nicknamed «Червона рута». З нагоди свята здачі тестів купили на пробу новий елітний напій, він тоді щойно з'явився. «Живчик». Сіли на зачовгані дерев'яні лавки. Розлили по прозорих одноразових посудинах. Узяли обережненько, щоб тонкий пластик не зігнувся, щоб жодної краплини нектару богів не розплескати. Піднесли до губ, і однокласник підняв тост:

- За здоров'я Білла Клінтона!

Бо ж то, звісно, USAID платив за безкоштовні тести для юних амбітних галичан. А потім Артур став розсилати applications в американські університети. Мусив обрати лише кілька: на бандеролі з документами піде вся мамина місячна зарплатня. (Половина батькової зарплатні вже понад рік іде на ЄШКО – курс англійської по пошті.) Ну, Артур обрав розважливо: Гарвард, Стенфорд і Принстон. Він іще, правда, в Оксфорд або Кембридж хотів, але то зненацька виявилась інша країна.

Паралельно цілий рік Артур проходить співбесіди в обласному Управлінні. Мама вирішила, що як уже військовий університет – то академія спецслужби, щоб найбільш елітненько. Чого-чого, амбітності в родині не бракує – Артур теж не просто так у Гарвард подається: генетика плюс виховання, nature and nurture, він це ще з олімпіад і SAT із біології пам'ятає. Проте якщо ти навіть «ідеш на золоту медаль» і розтричі олімпієць з усіх шкільних предметів – так просто, з вулиці, до спецслужби не потрапиш. У центрі, в Києві, сидить містичний куратор. На місці, в Управлінні – капітан Базука. Він показав Артурові його товстеньку справу. Я б і не подумав, що на п'ятнадцятилітнього можна стільки завести. Можна, виявляється. Біографії батьків і навіть баби з дідом. Зверху фіолетовим чорнилом типового радянського відтинку, гумовою печаткою: «Компрогат не обнаружен».

Був, правда, у родині засланий до Сибіру «український буржуазний націоналіст», визнаний українським націоналістом за факт, що міжвоєнна Польща примусово мобілізувала його, на той час польського громадянина, в польську армію. (Тут автор розводить руками, але це факт родинної історії.) Втім, чия родина в Україні без подібних грішків? Тим паче, цей буржуазний націоналіст посмертно реабілітований. Та й нині час не той. Правда, кабінет капітана

Базуки точнісінько такий, як у стереотипному кіно про НКВС. Важкі зелені штори. Масивна шафа на розчепірених лев'ячих лапах. Стіл, щоб пересунути який, треба чотирьох людей. І телефон, трубкою якого можна вбити.

От тільки за спиною капітана, на стіні, портрет залізного Фелікса вже поміняли на портрет хитрого Леоніда.

– З дівчиною спав? – першим ділом запитав Базука.

– Ні, – винувато опускає голову Артур.

– Це скільки тобі років?

– П'ятнадцять.

– Ясно. *Поки що* ні, – капітан записує рипучою чорнильною ручкою по шорсткому папері. – А взагалі дівчина є?

– Була. Ми розійшлися.

– Чому?

– Ну... Мені не подобалось із нею цілуватись, – Артур дивиться на плюшеві штори.

– У неї що, з рота смерділо? Га-га-га!

Артур догідливо вишкірює зуби, хоча нічого в неї не смерділо. Це ж капітан зараз так тонко перевіряє, чи Артур не гей. А Артур – гомофоб. Як і капітан. А в Артура довге хвилясте волосся. Ну, як довге. Під каре, трохи нижче. Коли пробував відрощувати далі, батько засміяв. Назвав «батьюшкою». Чомусь, як тільки дитині виповнюється років тринадцять-чотирнадцять, родичам різко зраджує тактовність. Боюся, вона й мені зрадить, коли підростуть мої діти, додає оповідач.

У школі на великій перерві викликає директор. До нього вже приходили. Він схвильований:

– Артуре, хочу тобі дещо сказати. Наша Служба тепер працює на вільну, незалежну демократичну Україну. То ра-а-аніше вони були катами українського народу. Спе-е-ершу, якщо вже не згадувати царську охранку, було організовано

Всеросійський Надзвичайний Комітет. Російською «чрезвичайний комітет», звідси відоме скорочення ЧК, звідси «чекісти». По-о-отім було Головне Політичне Управління, скорочено ГПУ... – директор починає звично нудити нудним голосом, він у нас історик. – Да-а-алі на зміну прийшов Народний Комісаріат Внутрішніх Справ, скорочено НКВС, кати українського народу. По-о-отім – Комітет Державної Безпеки, скорочено КДБ. А зараз – рідна Секретна Служба України.

Директор цілковито і з повним ентузіазмом схвалює та підтримує свідоме рішення юного талановитого Артура. Директор школи – передовий галичанин: він одним із перших перейшов з обкому комсомолу до крайового проводу ОУН. Щойно той повернувся з екзилу. Це було ще до того, як у будівлю комітету КПРС в'їхала єпархія УГКЦ. (Тут автор знову розводить руками, але це теж факт.) У часи найбільш буремних змін директор школи був іще не директором, а лише завучем з виховної роботи. На Останньому дзвоніку в кінці травня завуч іще перевіряв, чи на всіх пов'язані піонерські краватки, а першого вересня вже дивився, чи всі у вишиванках. Його дружина, вчителька української мови та літератури, коли в кінці вісімдесятих у молодшій школі вчили роди прикметників, ударила кісточкою пальця по лобі хлопчика, який на суто граматичне запитання: «Україна. Во-она я-ака?» – взяв та й ляпнув: «Вільна». Викликала батьків хлопчика до тодішнього директора школи – і хай скажуть «спасибі», що не до катів українського народу. За вільної України бити чужих дітей стало не можна, тільки своїх. Тому ця ж учителька з вереском вигнала з класу та відправила до нового директора, свого чоловіка, Артурового однокласника, коли у старшій школі вчили ямби та хорей з рештою анапестів. «Ану... давайте визначимо віршовий розмір якогось вірша. Ну-у-у? Хто-небудь? Ви знаєте хоч один вірш?» Той підліток-жартівник візьми й почни:

*Хто це дивиться на мене
Із портрета на стіні?¹*

– Я тобою пишаюся, – каже директор Артурові. – Україні в ці складні часи випробувань як ніколи потрібні такі рішучі молоді люди, що усвідомлено стають на шлях служіння Батьківщині.

Зі скупими сльозами зворушення директор школи простягає мені, учневі, долоню. Обидва високі, одного зросту, але оце вперше дивимось одне одному в вічі, прямо. Міцне рукостискання рівних чоловіків.

В останньому класі школи вчили основи правознавства. В академію Секретної Служби вступати також на правничий. Артур чемно вчиться. Проте він ніколи, жодної хвилини в житті не мріяв стати юристом. Він мріяв стати водночас: а) космонавтом, б) президентом, в) тарасомшевченком. Почнемо з кінця.

в) новим тарасомшевченком Артур хоче бути, хоч у свої п'ятнадцять люто зневажає всіх оцих нещасних та знедолених митців, – дякувати вчительці укр. мови та літ-ри, тій,

1 Це Ілліч, наш рідний Ленін
Усміхається мені.

Мружить очі і сміється,
А усмішка мов жива.
І чомусь мені здається –
Ось він вимовить слова.

Як я граюсь, питає,
Чи ходжу у дитсадок.
Ленін добрий був, я знаю,
Він любив усіх діток.

(М. Познанська)

що жінка директора і «хто це дивиться на мене». Завдяки її педагогічному таланту Артур і однокласники ненавидять навіть ті книжки, які люблять. Не кажучи про авторів. «Червоною ниткою пройшла крізь усю творчість письменника...» «Сатрапи, безгрошів'я та чиновницький диктат над літературою підірвали чуйне серце митця». І, само собою, «поет не витримав лихої долі». Видно, мій прапрадід-кріпак більш товстошкірий, бо не вмів «писати и рисувати». Видно, серце моєї прабабусі-остарбайтерки менш чуйне. А коли репресували діда-селянина – це, само собою, менш важливо, як коли репресували розум нації. Робота у колгоспі, звісно, легша за творчі муки. А що, за дітей своїх, які так само хворіли на туберкульоз і помирали від скарлатини, селянинові менш боляче, ніж митцеві? Тому що муки описати не зумів? Селянку як людину, а не як статистику, не вивчають у шкільній програмі – вивчають вигадану Мотрю! Досить, досить, видихай, Артуре. Видихай. Цікаво, чому неприязнь до біологічки ти не перенесиш на дерева та пташок, зневагу до еговіста-математика не перенесиш на тригонометрію – і тільки укр. літ-ру та її представників ненавидить уся старша школа? Артур пише у щоденнику: *«Якщо я стану як Ш-ко, то забор. вкл. мене у шк. прог-му. Або зразу буду писати з порнухою і матюками, блять»*. Останнє слово пізніше, іншою ручкою, закреслено. Зверху акуратно надписано: «бляДь». Інтелігенція.

б) мрія стати президентом – єдина, яка хоч якось узгоджується з майбутнім вступом в академію спецслужби. Батькам, а отже, і Артурові, здавалося, що Президентом України ледь-ледь-ледь не став один відомий генерал: кат українського народу з 28-літнім стажем за часів СРСР, а зразу після того – перший голова нової рідної Секретної Служби України. Любить наш волелюбний народ силовиків. Дехто про рокував очільнику спецслужби роль месії у погонах, не без піночетівських обертонів. (У сусідній країні згодом саме так

і сталося, нагадує про очевидне автор.) Пройняло і Артура. Під бляклим світлом автолампочки, у місті без електрики Артур записує у підлітковому щоденнику: «Хочу стати Пр-том, щоб спасти У. від цієї дурки, розгребти весь цей мусор». До речі, за вродженим правом галичанина Артур свято переконаний, що розмовляє і пише чистісінькою літературною українською мовою. Ну, диктанти ж без помилок.

а) у планах підкорення космосу – найменше фантазій: тут Артур чітко усвідомлює, що потрібна конкретна цивільна професія і що працювати треба тільки в NASA. Свідомо зваживши всі «за» і «проти», він вирішує стати космічним ботаніком. Один з університетів Ліги Плюща вимагає, крім тестів SAT, есе довільної форми на тему: «Де ви себе бачите через двадцять років?». Артур себе бачить на Марсі. Довільна форма – то й довільна форма: він написав художнє оповідання про те, як саджає верби понад ставками Марса. У першій версії були верба й калина, адже без них нема України, – проте новий тарасшевченко зважив, що американці не зацінять у перекладі тонкої поетики, тож калину, стиснувши зуби, викинув. Звісно, як початківець, Артур не помічає, що запозичив ідею Рея Бредбері, домішавши до неї «на Марсе будуть яблони цвести». Зате цілком свідомо переклав англійською рядок із дідового дембельського альбому: «На пыльных тропинках далёких планет останутся наши следы». Дитячий шок і досі не минув: у тій пісні космонавти – святі космонавти! – курять. Насправді в Артура – тільки він про це, звісно, в есе не пише – є хитрий план. Вдаючи лояльного астроботаніка NASA, щоб долетіти до сусідньої планети, Артур збирається на місці повернути путч і захопити владу. А ставши диктатором Марса, повністю засадити його деревами й перетворити на утопію, заборонивши ввезення та виробництво алкоголю, тютюну і двигунів внутрішнього згорання.

І через кілька місяців стається диво. Той самий коледж Ліги Плюща, в який Артур писав про Марс, присилає глянцевої рекламні проспекти, а до них лист, адресований «Dear applicant». Неймовірно: вони готові продовжити розгляд! А в останньому абзаці нагадують, що плата за навчання – тридцять тисяч доларів на рік.

Марс у листі від коледжу не згадується, проте ж очевидно, що есе вразило. Добре, що Артур викреслив калину.

Два тижні він плаває до школи з задертим у небо лицем. Шпортається, задивляючись поза хмари. Там, за глибокою блакиттю, – червона планета. Яку він, Артур, перетворить на зелену.

Через два тижні маму викликають в Управління до капітана Базуки.

– Він говорить, а мені як би хто в лице піском сипонув, – каже мама татові. – Ви що, каже мені. Ви определіться. Думаєте, можна на два фронти? У нас це не вітається.

Артур усе це чує, переконаний: Секретна Служба перехопила лист від Гарварду, в якому було сказано, що він, Артур, – геній, що Гарвард бере його на повну стипендію та, якщо він лише погодиться, називає на його честь один із корпусів.

Листування на другий фронт одразу припинилося. Cut short, як учили в курсі advanced English по пошті.

Артуру виповнилося шістнадцять. Він має отримувати паспорт, і треба терміново вигадати підпис. Усвідомлюючи, що йому тепер лишається єдиний шлях – у Президенти України, він запозичує ідею з передвиборчого плакату В'ячеслава Чорновола. В ментурі розписується в паспорті: *Артур Вогняний*. Повністю, розбірливим почерком.

А потім на уроці з основ права дізнається, що раз отримав паспорт – може працювати. На деяких роботах – від

шістнадцяти років, не від вісімнадцяти. Його серце гупає й калатає, коли він робить останню відчайдушну спробу вирватися.

Тато паяє.

Недавно перестали вимикати вечорами світло, й батько може додатково підробити. Правда, конкретно в цей момент він безкоштовно ремонтує телевізор біологічки за те, що вона безкоштовно готувала до олімпіад Артура, Богдану, Василю і так далі.

Тато вмикає телевізор біологічки. Хрюша і Степашка розповідають дітям про біржу. Хрюшин п'ятачок зелений, у Степашки епілептично смикаються вуха. Тато зітхає, вмикає телевізор, виймає шнур із розетки, паяє далі. Підіймається тонкий, але густий струмінь сизого димку. Солодко пахне припоєм. Артур прокашлюється:

– Чуєш, – каже все одно закладеним горлом. – Я туди не хочу. Може б, я спробував у Драгопед? Хоча б на філологічний. Там недобір. Кажуть...

Артур хотів продовжити про те, що працював би й сам себе утримував і що там гуртожиток усім дають... Але горло заклало повністю. Продовжувати він не може.

Паяльник завмирає. Плавно й обережно піднімається над монтажною платою. Струмок димку звивається. Сива змійка повзе вгору. Розчиняється.

Батько повільно й акуратно кладе паяльник на підставку й лише після цього піднімає світло-сірі очі:

– Ти ж не хочеш стати... якимось, – на секунду здається, що зараз інженер блювоне, – пісателішкою?

Від усіх сестричок і братиків Артур самоусунувся. Попереду в Артура, як поетично висловився капітан Базука, «тяготы и лишения воинской службы», а сестрички-братики – Богдана, Василю, Гриць і так далі – невинні діти. Життя не

знають. І дико бісять, коли шумно граються ляльками та машинками й заважають Артурові зосередитися на «Заратустрі».

Прокляття бідності: неможливість усамітнення. Артур водночас і самотній – і не може побути сам. Хіба що поки спить.

– Вставайте! Підйом! Богдано, заплітаємо косички: у тебе відкритий урок... Грицю-Грицю, до роботи, в Гриця порвані чоботи... А-а-арту-у-ур! Підйом! Досить валятись, як ти в армії будеш?

– З-з-замахали своєю армією!!!

– Ах! – мама вискакує з дитячої і біжить апелювати до батька. – Воно мат-тір мат-том послало!

– Не матом... – стогнучи, уточнює крізь зуби й подушку Артур.

Батько з матір'ю стають у дверях, заспокоюють одне одного так, щоб Артур чув. Батько абстрактно, саркастично міркує про «обозльонних на цілий світ підлітків» – Артурові хочеться гризти подушку. Мати трагічно пригадує всі ЄШКО, телевізори для біологічок і бандеролі в усілякі гарварди для різних невдячних скотин.

На останніх весняних канікулах Артурові випадає останнє-таки свято в житті перед зануренням у чистилище. Він їде за державні гроші до столиці на всеукраїнську («республіканську») олімпіаду – це, правда, з практичної точки зору вже ні до чого – й там знайомиться з ніжною дівчинкою Яною, точніше, вона знайомиться з ним. Олімпійців поселили в інтернаті, вільному на час канікул, Артур із Яною лежали на короткому дитячому ліжечку, з Яною цілуватися йому подобалось, і Артур, думаючи: «Чим чорт не шути», запускає долоню під її пухнастий светрик завдовжки до середини стегна, светрик піднімається, вона тремтить,

дозволяє йому на секунду торкнутися її грудей, він тремтить, вона прибирає його руку, обсмикує светрик, ніжно гладить Артура по щоці:

– Не надо. Ты мне тем и понравился, что ты весь такой правильный мальчик.

От щас обідно було.

Він же насправді бунтівник! Він цілий двотомник Альбера Камю перечитав. І ще оту темно-зелену книжку Ніцше. «И-и-имя мне Анти-и-ихрист!» Тільки незайманий, не п'є, не курить, не матюкається, не мастурбує, вчиться на самі лише п'ятірки, слухається маму. А так-то суший диявол.

А за три дні до вступу капітан Базука викликає Артура в Управління і просить наступати на знайомих.

Є в Артура однокласник на прізвище Гранаускас, а його мама, пані Гранаускене (уроджена Влашук) – булавна станичного куреня в уладі пластунів-сеніорів (менше з тим). Ця пані Гранаускене водила підлітків у Карпати. Власне, заради походів Артур і став пластуном, або, як жартує батько, «плазуном». Артур спочатку злився на жарт, але потім і сам себе почав так називати, – й нижче ми побачимо, у що це вилилося, знову нав'язливо втручається оповідач. Артура особливо заворожувало, що батько згаданого однокласника, Гранаускаса – теж Гранаускас, зате сестра – Гранаускайте, а мама – Гранаускене. Хоча, якщо вдуматись, у самого Артура батько теж Вогняний, але мама – Вогняна́.

Так от. До міста приїжджав президент Леонід Кучма, під наглядом охорони з Секретної Служби вітався з посполитими за руку, й пані Гранаускене, уроджена Влашук, затримала слабку президентську долоньку Кучми у своїй міцній туристичній і, поки президент не вирвався, випалила скоромовкою йому в лице:

– Володимир Великий, Ярослав Мудрий, а як назвуть Вас?

Це вона потім розповіла, коли я розповів їй. А тепер Ба-зука просить, щоб Артур дав «мадам» Гранаускене характеристику. Чи вважає він, Артур, що за нею або, що не менш важливо, за її чоловіком, народженим в іншій республіці, може стояти НАТО?

Він говорить, а мені як би хто в лице піском сипонув. Аж пече.

Батькам Артур не розповів. Одразу стало зрозуміло: від цієї миті я – сам. Абсолютно сам. Абсолютно.

Я постарався дати якнайкращу характеристику мадам Гранаускене й запевнив, що, на мою авторитетну думку, ані за нею, ані за її чоловіком Гранаускасом НАТО не стоїть.

– Ну, добре, – переводить розмову капітан. – «Акваріум» дочитав?

– Угу.

– Обміркував?

– Ага.

З огляду на те, що книжку згодом знатимуть усі однокурсники, це щось на кшталт обов'язкової програми: роман про таємні спецпідрозділи, написаний українським радянським шпигуном-перебіжчиком Суворовим (уроджений Різун). Основний меседж у тому, що «туди», в «акваріум», дуже тяжко потрапити – але ще тяжче потім «звідти» вибратись.

А що? Артурові сподобалося. Судячи з книжки, з нього зроблять майже надлюдину. Навчать з автомобілів на ходу вистрибувати. Позбавлять огиди, як у Ніцше. Їсти змії навчать.

Розділ другий

КУРС МОЛОДОГО БІЙЦЯ

Їх повезли автобусами на базу посеред соснового лісу. Де це було, напевно, говорити не потрібно. Та й оповідач забув. Здається, проїжджали місто, яке згодом шандарахне ракетною «Точка У» армія країни У. Ті з майбутніх суперагентів, кого зараз привезли матуся з татком, їдуть у машинах слідом за автобусами. Через місто й далі лісом просувається ціла автокавалькада.

Останні материнські поцілунки та батьківські настанови. Ворота зачиняються.

Не знаю, до чого мав підготувати цей «курс молодого бійця», але КМБ виявився найкращою частиною всього навчання. Далі так не буде.

Почнемо з того, що вперше в житті Артура поряд нема батьків. Це неймовірний кайф. Мама в останній рік не раз казала: «Я ж бачу, ти не дочекаєшся, коли поїдеш з дому». Тато на це: «І правильно. Вперед, у життя!».

Ми тут живемо посеред високих сосен, вони риплять над нами, вони шумлять навіть сильніше за прапорщика Прапорщика (це його звання та прізвище).

Щоранку сонце крізь дерева. На світанку – пробіжки з голим торсом росяними просіками. Три кілометри від

бази на вирубку, зарядка на галявині, три кілометри бігом назад. І тричі на день годують із м'ясом. Дехто кривиться, що їм несмачно, бо не так, як у матері, – Артурові по кайфу, бо багато, досхочу. Майже щовечора – кіно.

Майбутні оперативники знайомляться між собою.

Знаєте, в Голлівуді люблять оцей сюжетний хід, який давно перетворився на кліше: хороший виявляється поганим, або навпаки. Добрий поліцейський торгує героїном, а злий насправді чесний. Термінатора-вбивцю перепрограмовують на рятувальника. М-м-м... не знаю. В цій історії чомусь найбільш виразні персонажі за майбутні роки виявляють себе практично такими, якими здалися на самому початку.

Одне з найглибших спостережень одного з найглибших психологів у літературі звучить в оригіналі так: «В большинстве случаев люди, даже злодеи, гораздо наивнее и простодушнее, чем мы вообще о них заключаем. Да и мы сами тоже».

Наприклад, в один із перших вечорів абітурієнтам, не без прозорого наміру політрука, показують кіно «Солдат Джейн». Слабка жінка не ніє, а відмовляється від поблажок через стаття, вона бігає в багнюці через смугу перешкод, підтягується, прес качає і взагалі всіляко мучиться на рівних із чоловіками. Жінка, прошу пана. Серед іншого, солдатка Джейн голить собі голову, щоб не заважало службі довге волосся. Цілу наступну ніч майже всі патлаті абітурієнти, серед них Артур, стоять у черзі до єдиної машинки для стрижки волосся, потім у туалеті доголюють макітри лезами «Gillette», «лучше для мужчины нет» (найбільш нав'язлива реклама того десятиліття). На наступній ранковій пробіжці піт, який тепер ніщо не затримує, заливає очі, щипає. Артур біжить майже наосліп.

Ми не термінатори. Не кіборги. Серед нас нема «хороших» і «поганих». Жива людина – суміш золота й гівна, вона за роки повернеться до тебе то блискучим боком, то смердючим. Ти до неї теж. Можеш, звісно, помилитись і сприйняти, в собі чи в іншому, маслянистий блиск гівна за металевий полиск золота. Чи навпаки. Ти можеш помилитись у деталях, можеш одні риси менше помічати чи ігнорувати, акцентуючи на інших, – але найчастіше враження перших тижнів або місяців знайомства, видозмінюючись, усе ж підтверджуються. Ну, хіба деталізуються.

Зовнішню форму того зливку, яким є людина, звісно, з часом змінюють обставини. Проте всередині, здається, залишається незмінний стержень. У більшості цей стержень, схоже, сформувався вже до повноліття.

От наприклад. Абітурієнт Крися, вступивши до академії Секретної Служби, стане курсантом Крисяю. Накрисивши не раз і не два на товаришів, аби його не вигнали, він вислужиться на сержанта Крису, командира відділення. Закінчивши свої п'ять курсів, отримає погони лейтенанта й піде просуватися далі: зараз він уже, ймовірно, підполковник Крися. Якщо має волохату лапу, може, навіть і полковник Крися. Якщо ж він, як пригадується оповідачеві, був кримчанином (але це не точно) – найімовірніше, тепер це полковник уже не нашої, а чужинецької спецслужби. Як відомо з Animal Planet, щурі – чи не найкращі пристосованці у світі ссавців.

Але це крайній випадок. Бо є протилежні, як-от інший кримчанин, Володимир Великий. Це його справжні ім'я та прізвище. Двометровий велетень, у свої сімнадцять чемпіон світу з карате серед юніорів. Артур усі ці роки дивується, навіщо Великому взагалі ця Секретна Служба. Володимир дуже добрий та скромний: понти не потрібні тому, хто має

реальні досягнення. Таким він видався Артурові ще перед вступом, коли на КМБ брав під захист навіть Крису, свого земляка та свою протилежність. Таким він залишається й сьогодні, виїхавши з Криму, втративши квартиру, перевізши жінку та дітей, почавши в Києві практично заново.

Чи ось іще. Також людина з незмінним стержнем. Верещить фальцетом, але не може заглушити шум сосен. Прапорщик Прапорщик, настільки стереотипний, що я, оповідач, не вводив би такого карикатурного персонажа, побоявшись кліше, – якби Артур не знав його в реальному житті так довго і значно ближче, ніж хотів би. Перше враження лишилося незмінним за роки. Потрапили раз на безлюдний острів прапорщик Прапорщик і мавпа. Помирають від голоду та спраги. А на пляжі кокосові пальми ростуть. Видертися неможливо. Прапорщик трусить пальму, але жоден кокос не падає. Мавпа: «Треба щось придумати». Прапорщик: «Що тут думати? Трусити треба!».

Він навіть читає по складах, як в анекдотах.

– Третій взвод, построєніе! Сорок п'ять секунд, м-м-мля!

Построєніе построїлось. (Деякі терміни, навіть за наявності у статуті офіційного перекладу, в перекладі втрачають виразність – так само, як лише арабською звучать у повну силу «шаріат», «шахід», «джихад».) Прапорщик Прапорщик водить пальцем по паперу.

– Ан-друш-ка.

– «Ко!»

– Не «ко», а «я».

– «Андрушко», я!

– Не умнічати, ммля. Вé-лі-кій, – з наголосом на перший склад. От не знаю, як у нього це виходить.

У прізвищі «Вогняній» прапорщик, само собою, також ставить наголос неправильно. Оскільки ж він, як і більшість

в академії, розмовляє the Ukrainian Russian, прозвучало так: «Вагняний». Стрій регоче.

– Я що, схожий на клоуна? – нерозсудливо питає прапор.

– Так точно, товарищ прапорщик!!! – щосили кричить абітурієнт Пугачов з останньої шеренги.

– А-а-а-а-а! – прапор вищить фальцетом. – Взвод, м-м-мля! Упор льожа прінять! Двадцять отжиманій!

Взвод відтискається, проте і вставши, неприховано на-сміхається. І це ж прапор тільки до літери «В» дійшов.

Більшість абітурієнтів, як і Артур, – колишні школярі. Проте є значно старші люди: вони відслужили або зараз служать за призовом, вони познали життя і викладають її са-лабонам. Дехто вже має звання сержантів і старшин, тож вони стають на КМБ командирами взводів (які пізніше, в академії, напівцивільно стануть «групами») та всієї роти (яка перетвориться на «курс»).

Строковики на КМБ спростять начальству перетворення стада школярів на стрій курсантів. І – більшість не вступають. По-перше, в армії не дуже повчиш advanced English або тонкощі української пунктуації чи етапи переходу влади від УНР до більшовиків. По-друге, дехто зі строковиків, здається, просто втік сюди від армії на місяць-півтора під гарним приводом. По-третє... ні, оце мало бути по-перше: «діти правильних батьків» практично не потрапляють на строкову службу. Хіба зрідка, з принципу. Причому майже завжди татового.

Вступають переважно не строковики, а «діти правильних батьків». Як виявилось майже зразу й виявлятиметься у наступні роки, в цьому акваріумі рибки ще й розмножуються. Добра половина молодого покоління в академії рідної Секретної Служби України – діти офіцерів КДБ СРСР. Катенята українського народу, як сказав би директор Артурової школи. Той, котрий комсомолец-оунівець.

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.

ridmi
ТВІЙ УЛЮБЛЕНИЙ КНИЖКОВИЙ

КУПИТИ